

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

ANTI||BARBARORVM D. ERAS-||mi Roterodami, liber unus

Erasmus, Desiderius

Coloniæ, 1524

Confvtat Avtoritates Avtoritatibvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30133

dotes talenta sunt ad usuram credita, quæ si exercitatione ac studio quasi duplicauerimus, ut impigros seruos dominus reuersus laudabit, peculiũ esse sinet, sin acceptum talentum in terrã defoderimus, quo tandẽ animo domini redeuntis oculos, ora, uocem feremus, ubi cæteris p accepta sorte lucrum annumerantibus, nos inutile talentum referemus ignaui? Hic erit cur trepidare merito potuissent isti meticulosi hoïes, non illic, ubi commodi plurimum, periculi perparum.

CONFVTAT AVTORITATES AVTORITATIBVS

Hic cum Battus collectis oculis, aliquandiu intersiluisse Deũ immortalẽ, inquit, quantũ disputationis campum aperiri uideo, sed sit modus. Dextrũ igitur cornũ (ut arbitror) uel profligauimus, uel certe inclinauimus, urgent tamen hostes, & sinistram alã infensis animis admonent, sacrarũ literarũ armis nos eminus cominusq; territant. Primũ igitur erit, hostibus sua tela eripere, deinde suomet ipsos (ut inquit Comicus) gladio iugulare. Rationibus cedere coacti, ad ecclesiasticas literas confugiunt, & nobis occinunt, quod ipsi nõ intelligũt. Hic mihi Cato, nescio quis, reducto mento, labijs porrectis, oculis stupidis, supercilio adducto, dextra prolata, leua cingulo iniecta. Facestant, inquit, humanæ cauillationes, audiamus quid diuina scriptura iubeat, Paulum audiamus: Non altum inquit, sapientes, sed humilibus consentientes. Idem sapere iubet ad sobrietatem. Iterum alibi: Noli altum sapere, sed time. Rursum alibi: Qui se existimat aliquid scire, nondũ scit, quem admodum oporteat eum scire, & qui sibi uidetur sapiens, stultus fiat, ut sit sapiens. Ad eundem modum Esaïas: Perdam, inquit, sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Item diuus Iacobus: Non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Quæ aut

de sursum est sapientia, primū quidē pudica est, deinde pacifi-
ca, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia,
& fructibus bonis, nō iudicans, sine simulatione. Huiusmodi
aliq̄t sentētiolas hoīes ineptissimi ī nos iaciunt, quas omnes re-
censere, tū odiosum sit, tū ad nihil utile, praesertim quod & eo-
dem spectent, & eadem ratiōe dissolui possint: Vniuersa ista
quidem & iure, & recte scripta, uerum nos alio torquemus,
deprauamusq; quae recte dicta sunt, siquidē ad nostrā tēgen-
dam ignauiam deflectimus, cum tam euidens sit, ut (quod in-
quiunt) sentiri possit manibus, his sententijs non uituperari es-
ruditionē, sed admoneri nos, ne mundi successibus sublatis a-
nimis, parum meminerimus Christianae modestiae. Opes ad-
dunt cristas, hic metuendū quod monet Paulus. Imo ad eos
haec pertinent, qui profecerunt in uirtutibus. Neq; tamen infi-
ciabor haec ad eruditos quoq; pertinere, uerum non omnes
sed eos duntaxat, qui aut efferunt sese quod paulo sint erudi-
tiores, aut eis in studijs uel immodici, uel intempestiui inueni-
antur, aut suae sētētiae tenaciores audeāt ab ecclesiasticis opinio-
nibus desciscere, aut certe alioq; bonis literis abutantur. Inuisa
est superis, impia, superba, impudica literatura. Scimus istud
adde & mortalibus odiosa. Merito in hāc fulminat scriptura
Horreant & corrigantur, qui noxiā agnoscunt, gaudeant im-
munes. Quid haec ad imperitos, qui prope nihil didicerunt scili-
cet hoc credo triumphant, quod egregie cauerint, ne quicquā
horū in se dici possit. Neq; enim reprehēdi potest, quod male
rem administret, cui nihil unquam rei fuit. Ridicule profecto,
perinde quasi istae sententiae peritos literarū magis quā imper-
ritos feriant. Ita ne in solos eruditos cadit, altum sapere, at non
multo maxime in stolidissimum quencq; Quid tandē est altū
sapere? alte doctū esse, an potius sibi placere? Eis ista canantur
non quia ibi docti sunt, sed ijs potius, qui cum nihil didicerint,

doctioribus imperare contendunt. Non studiosis, sed diuitibus, inquit Paulus, non altum sapere. Eruditis ista non apte canuntur, stolidis ista cāterur, qui alienā eruditionem fastidiunt suā rusticitatē mirantur. Et quæ tandē est illa scientia animalis diabolica? Vtiq; quæ zelū amarum habet, quæ contentiones & similtates parit, quæ aduersus ueritatē dimicat. Hoc Apostoli sentiebat animus, hoc ipsa sermonis series ostendit. Quid simplicē scripturā torquemus? quid inuitam & reluctantē trahimus? Non hic de literis liberalibus, sed de theologis quæstiunculis agitur, quas nihil ad rē pertinētes, nōnunq; inter se pertinacissimis contentionibus agitant, quo stulto popello sublimiter eruditi uideantur, cum eruditio Christiana nesciat superciliū. Quid autē istis contentiosus, qui cœlum terræ miscant citius q̄ usq; cedant, p̄tinus hæreticū uociferantes, si q̄ ab illis dissentiat? Atq; hæc quidē e scripturis, quas appellant canonicas, depromere solent, nunc pauca proferā, quæ de cæteris scriptoribus arma soleant mutuari. At ne iuxta Græcorū prouerbiū, harenas metiamur, plurimos repetēdo, unius Gtati ani meminisse sat fuerit, qui præter cæteros nos terrere poterat, si non autoritate, certe uoluminis immanitate. Nuper igitur cum e scola Parisiorū in patriā reuersus essem, incidit mihi cum quodam concertatio, homine capitaliter nostris studiis infenso, alioquin humano, comi, nec ineleganti, bello, lepido, festiuo, & quod his uirtutibus conuenit, amatore strenuo potore inuictō, cōmessatore assiduo, aleatore fortissimo, multisq; id genus uirtutibus exornato. Accreuerat mihi cum hoc Sardanapalo iam inde a puero, coniunctior familiaritas, cui quidem adhuc tribuo, ut nomini parcam congeronis uetusti. Consueuit mihi comitorum militum more sua iactare facinora, quot eadem in urbe haberet amicas, quoties & quibus artibus alienas uxores penetrasset, quod ritales superasset, quoties una nocte marem præstare potuisset, quæ bara

thra bibendo, quanta cum gloria uicisset. Hæc erant hominis
studia, in his operam, curam, uoluptatem, ocium, & negociū,
in his felicitatem reponebat. Huiusmodi nugis cum iam bidu
um mihi aures calfecisset, incidit inter prandendum, ut nescio
quid amœnius e poetarum fabulis proferrem. Ibi homo sui re
pente oblitus, nouam quandam religionem cœpit assumere,
execrari uero me, quod ethnicos illos, & ipudicos autores le
gerem, iam & serio hortari ut resipiscerem, ut illis relictis, ec
clesiasticos euoluerem. Miratus sum subitam hominis meta
morphosim, ex Epicureo mihi factum Zenonem. Rogabam
qd ita censeret, & nūquid ipse eosdem legisset, abominatus est
per q̄ religiose. Nunq̄, inquit, in uita, nec attigi istos, nec attri
gero, si mihi superi sint propitij. Istud, inquam, uel citra iusu
randum facile tibi creditur. Sed quid tu illos tantopere fugis?
Nam si pudici sunt, non habent cur uitentur, sin impudici, qd
ita fugitas eos, qui eadem scribunt quæ tu facis? Cur non am
plecteris potius tuarum uirtutum præcones? Ibi tuorum mo
rum imaginem expressam agnosces. Eho Sardanapale, non te
pudet tandem cum istis factis mihi frontē istam ostēdere? An
uero me tuam iubes religionem imitari, qui grauius flagitiū
putas ethnicum librū attingere, q̄ uxorē non tuā permolere?
Potare, amare, constuprare uirgines, tu ludū & pueriles nugas
iudicas, legere poetā, p̄ capitali flagitio ducis. Tibi licebit ethn
ica flagitia designare, mihi non licebit ethnicas literas perdisce
re? Dissimulauit hō bilem, dicens huiusmodi canillaciunculis
lautum prandiū non esse corrūpendū, post spaciū pomeridia
num, duxit ne tanq̄ officiosus in bibliothecam publicam, ubi
cum uideret homo Ciceronianis quibusdam dialogis, qui m̄
hi forte ī manus iciderāt, attētius icūbere, tādē irritatior, Grati
anū, quē unū legerat m̄ obijcit. Iā igit, te cōfutabo planissime.

I ij Cōmōstrat

distinctionem tricesimã octauam, in qua de liberalibus disci-
plinis, nescio quæ quæstio tractatur, at ita tractatur, ut pariter
omnia in dubium uocentur. Quod quæ sit absurdum quis non
uideat: lubeo pronunciet, uix legebat, tãtum aberat ut recte
intelligeret, Episcopus gentilium libros non legat, hæretico-
rum autẽ perlegat pro necessitate ac tẽpore. Rogabã hominẽ
quid sibi uellet pro necessitate ac tempore. Ait, si forte cõtra
hæreticũ aut disputandum esset, aut scribendũ. Et inquam, si
idem contra ethnicum usu ueniat. Quid si nec theologorum
libros itelligere queas. Nõ iã uides oriri necessitatẽ. Nõ place-
bat ratio, iussu pergeret legere. Nonne uidetur in uanitate sen-
sus & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in
dialectica arte torquetur, qui physicus pscrutator oculos trãs
cœlum leuat, & cætera quæ sequuntur. Itẽ illud: Sicera inebri-
antur, qui abutuntur scientia seculari, & dialecticoꝝ tendicu-
lis. Hic ego: Et non uides, inquam, abutuntur dictum, non autẽ
habent, ut intelligas sapientiæ secularis plane usum quendam
esse, neq; uetitum neq; ociosum. Post multa congesta, ita suo
more doctissime colligit Gratianus: Ex quibus omnibus con-
cluditur, quod non est ab ecclesiasticis secularium literarũ que-
renda peritiã, iam perinde ac si debellatũ esset, ita cœpit inep-
tus se ad triumphum preparare uix exorauĩ ut paucis me aus-
cultaret. Et nõ intelligis, inquam, hanc ipsam collectionẽ con-
tra te uehementer facere. Primum non mirandũ fuisset, si ho-
mo secularium literarũ ignarus, eas condemnasset, præsertim
in hac parte, ubi uestigandi gratia, data opera, aduersus illas
pugnat. Nec tamen ausus est concludere interdictã esse eccle-
siasticis ethnicam literataram, uerũ non esse quærendã, frustra
enim ibi quæras, ubi minime sit, sed extra iocum quærendam,
id est, exigendã. Non hoc igitur in quæstionẽ uocatur, sit ne
ecclesiasticis cõcessã eruditio secularis, sed an sit exigenda, nõ

an habere, sed an carere liceat. Adiecit ecclesiasticis, ne quid dubites, hanc a scholasticis prorsus exigendam. Vobis ignoscitur si careatis, nos si careamus, dānamur. Vides igitur quod tua ista conclusiuncula pro nobis faciat, Sed mane paulisper, etiā nunc accusationē audiūmus, defensionem audiamus, nondū satis pernocti Gratianicam eloquentiam, de unaquaq; re, non in utramuis, sed in utrāq; partē disputat, & quidē pari copia, pariq; facundia, quod idem olim Gorgiam & Carneadem fecisse legimus. Nunc huius palinodiam audi, iussi paginam exuolui, consequuntur enim illa; sed ecōtra legitur, quod Moses & Daniel, omni scientia Aegyptorum & Chaldaeorū eruditi fuerunt, & post pauca; turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos a legendis secularibus libris, omnibus modis existimat prohibendos, in quibus si qua iuuenta sunt utilia, quasi sua sumere licet, alioqui Moses & Daniel sapientia Aegyptiorum & Chaldaeorū non paterentur erudiri, & alia quae sequuntur. Rursum paulo inferius ex Ambrosio; Si quis artē nouerit grammaticam, uel dialecticam, ut recte loquendi rationem habeat, et inter falsa et uera diiudicet, non improbamus. Mox ex eodē: Qui de uino & mensa regis uolunt comedere, ne polluantur, utiq; si scientiā Babyloniorū scirent esse peccatū, nunq; acquiescerent discere, quod nō licebat. Et iterū aliquanto inferius ex synodo Eugenij pōtificis; De quibusdā locis ad nos refertur, neq; magistros, neq; curam inueniri pro studio literarū idcirco ab uniuersis episcopis subiectis plebibus & alijs locis, in quibus necessitas occurreret, omnino cura & diligentia habeatur, ut magistri & doctores constituantur, qui studia literarum, liberalium artium dogmata doceant, quia in his diuina maxime manifestantur, atq; declarantur mandata. Hæc ubi ostendissim, rogabā, nunquid pœniteret Gratianū obiecisse rhetorculo; Nunq; inquit, ista antehac animaduerti. Nec mi

ror, inquam, si nō capis uenatū, quæ minime uenaris. Quæ pro
pro tefaciunt ea demū excerptis, quæ pro tua cā facere uideūtur
legis, nec perlegis, nec intelligis ea quæ legis, quod nō ita tibi
eueniret, nisi tam in fugiendis literis ethnicorū esses religiosus
Audisti modo a sanctissimo concilio cautū eē, ut omnibus in
locis comparentur, qui liberales disciplinas doceant, & quidē
assidue. Nulla tñ ex liberalibus disciplinis Christiana est, quia
neq; de Christo agunt, neq; a Christianis inuentæ, ad Chris-
stū aut omnes referuntur. Nec est quod tergiuerseris, nullam
artem excepit, non rhetoricen, non poesim, omnes in genere
edicti forma complectitur, nisi cauillaberis poesim liberalē nō
eē, ut quæ in ludis trīualibus inter eas nō numeretur. Ego ue-
ro contempta ista præscriptione, non liberalem mō, uerū etiā
liberalissimam iudico, quippe quæ liberis olim, nō inter cate-
ras, sed añ cæteras tradi cōsueuit. Obmutuit meus iureperitus,
Iubeo reliquos suos autores ostēdat, recusat. Ipse a decretis ad
decretales epistolas duco, titulum de magistris ostēdo, ubi di-
ligenter cauetur de paradisi liguarū doctoribus, cum isti Chris-
tianū nō putent, nisi sit elinguis. Hinc itur ad Antonini sum-
mam, ad Pisanam, ad Astaxanā, ad Angelicā, cæterosq; nō au-
tores modo, sed congestores omnes fere eandem cantilenam
canūt, & coccyx coccyi succinit. Est enim huic scriptorū gene-
ri moris, nihil suum ponere, sed diuersorū dicta hinc atq; hinc
decerpta cōgerere, non mō diuersa, uerū etiā aliquoties inter
se pugnantia, sat hñt coaceruasse, cæterū iudicij onus lectori re-
linquentes. Cui ubi iam longa lectione cerebrum uertigie ro-
tari, & caligare acies cœperit, non multo certior surgit, q̄ De-
mipho ille Terentianus, qui ex tribus aduocatis cōsultis, cum
unus suassisset, alter negassisset, tertius deliberandum censuisset,
Fecistis, inquit, probe, incertior sum nunc multo q̄ dudū. Ho-
rū igitur odiosas disputationes, cū iam complures legissemus,

huc euadebant omnes, ethnicarum literarum usum nemini uir-
tio uerti, imo laudi potius ducendū, uerū ab usum perniciosū
esse, eoq; uetitum, id quod nemo puerorū nesciebat. Iam mis-
tis erat, sed libebat hominē paulisper eludere, rogabā nūcubi
in suo Gratiano legisset, licere uiris ecclesiasticis amare, potare
scortari, mœchari. Negabat. At ista iam nulgo faciunt, & dor-
miūt decreta, nobis q; oratores & historicos ethnicos legimus
obijciūtur. Sed obsecro te, quādoqdē tibi morē gessi, mihi iā
mutuā operam redde, & meos theologos paulisper consula-
mus. Hieronymum aperio, locum forte obuium ostendo, ubi
de muliere captiua disputat, quam eruditionem prophanam,
uir doctissimus & apte & festiue interpretatur. Quid ergo, in-
quiens, mirum, si & ego sapientiam secularem propter eloqij
uenustatem & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque
captiua Israelitidem facere cupio, & si quid in ea mortuū idos-
latrīa, uoluptatis, erroris, libidinum, uel præcido, uel rado, &
mixtus purissimo corde uernaculos ex ea genero domino sa-
baoth? Labor meus in familiam Christi proficit, stuprū in alie-
nam, numerū auget conseruorum. Neque orationis metapho-
ram, ne uocabula quidem intelligebat, ancillam ministrā do-
mesticam putabat, uernaculos, quo sane uocabulo Hierony-
mus elegantissime usus, quid sibi uellet, nihil potuit suspica-
ri. Hic iam, inquam, ulciscuntur contumeliam in se admissam
literæ seculares. Erat autem locus in ea epistola in primis no-
bili, quam ad magnum oratorem inscripsit, an scripserit ne-
scio, in qua uir sanctissimus, sicubi alias sententiā inuidiæ pla-
candæ gratia uasfræ dissimulauit, hic certe non perplexe prolo-
quitur. Repetamus, inquā, a capite (nō em̄ perlōga est eplā).
Quod aut quæris ī calce epistolæ tuæ, cur in opusculis nostris
seculariū literarū interdum ponamus exēpla, & candorem ec-

clesiæ ethnicorum fordibus polluamus breuiter responsum habeto, nuncq̄ hoc quæres, nisi te totum Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si interpretes earum omisso Volcacio euolueres, Quis enim nesciat, & in Mose, & in prophetarum uoluminibus, quædam assumpta de gentiliū libris, & Solomon philosophis Tyri & pposuisse nonnulla, & aliqua respondisse? Vnde in exordio Prouerbioꝝ commonet, ut intelligamus sermones prudentiæ, uersutiasq̄ uerboꝝ, parabolas, & obscurum sermonem dicta sapiētum, & ænigmata, quæ proprie dialecticorum & philosophorum sunt, Paulo inferius Paulū colaudans: Ac ne parum hoc esset, inquit, ductor Christiani exercitus, & orator inuictus, p Christo cām agens, in inscriptionē fortuitam arte torquet in argumentū fidei. Didicerat enim a uero Daud, de manibus hostium extorquere gladium, et Goliæ superbissimum caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio, domini uoce præceptum, mulieris captiuę radendum caput, supercilia, omnes pilos, & unguis corporis amputandos, & sic eam habendā cōiugio. Deinde post ea uerba, quæ paulo superius recitauimus: Osee, inquit, accepit uxorem fornicariam Gomer filiam de Balam, id est, dulcedinum, & nascitur ei de meretrice filius Israël, qui uocatur semen dei. Esaias, nouacula acuta barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hierusalē, tondet cæsariē suā, & quicquid in ea absq̄ sensu & uita est, aufertur. Horū (me legēte) cū ille nihil itelligeret, rogabat, q̄rsum ista oīa spectarēt? Eo, inquā, ut nullas, ethnicas literas fugiamus, sed repurgatas, ad Christianoꝝ eruditionē trāfferamus, quod si tu fecisses, nō hic marmoreus altares. Quod autem repurgatas dixi, non ad scientiam, sed ad opinionē referri uolo. Non enim ethnicorū philosophorum errores legere perniciosum est sed eos ecclesiasticis disputationibus immiscere nō confutandī, sed ap

approbandi gratia, id uero nequaquam licuerit. Deinde illustris scriptorum catalogum texit, tum Graecorum, tum Latinorum, & Graecorum quidem hoc elogio claudit. Qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque scientiis suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam scripturarum. Latinorum ita concludit. De ceteris uel uiuentibus uel mortuis taceo, quorum in scriptis, & uires manifestae sunt, & uoluntas. Mox callidam imperitorum calumniam excludens, addit. Nec statim praua opinione fallaris, contra gentiles hoc esse licitum, in alijs disputationibus dissimulandum, quia omnes pene omnium libri, exceptis istis, qui cum Epicureo literas non didicerunt, eruditionis doctrinaeque plenissimi sunt. Mordax quidem illud, quod epistolam claudit, sed plane barbarorum stulticia dignissimum. Cui queso, inquit, ut suadeas, ne uescentium dentibus edentulus inuideat, & oculos caprearum talpa contineat. Ostendi & eam praefationem, quam Exodo praeposuit, in qua adeo non dissimulat, ut etiam nominatim praedicet artes liberales. Taceo, inquit, de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris, dialecticis, musicis, astrologis, medicis, quorum scientia mortalibus. Quid hic expectas dicturum Hieronymum? Pestifera est? Vel utilissima est, inquit. Rogabam eam quid haec placerent. Cum tantum ac talem habeamus auctorem, exorire tu nobis, & nescio quid glossema e tuis barbaris auctoribus contra liberalem eruditionem obijcias? Astrologiam ueram, decreta damnant, at Hieronymus approbat disciplinam & prope curiosam, & ad pauca utilem. Quid igitur de rhetorica, de poetica sensisse credis? Conmonstravi homini eiusdem de uiris illustribus opus, ubi in primis

K tis scri

et scriptoribus miram eloquentiam, predicat poetarum philosophorumque
cognitionem, effert literaturam secularem. Quae si pestifera esset,
non tam diligenter eam in authoribus ecclesiasticis uir piissimus
commemoraret. In eiusdem opusculi praefatione tantum abest, ut imp
bet, ut etiam aduersus ethnicos & haeticos magnifice iactare sic
ausus, christianorum in ethnicis literis praesentiam. Discant ergo, in
quit, Celsus, Porphyrius, Iulianus rabidi aduersum Christum
canes, discant sectatores eorum, qui putant ecclesiam nullos philoso
phos & eloquentes, nullos habuisse doctores, quanta & quales
uiri eam fundauerunt, instruxerunt, adornauerunt, & desinant fide
nostram rusticam tantum simplicitatis arguere, suamque imperitiam potius
us recognoscant. Non pudet, inquam, te Christianum, obijcere Chri
stiano, & quod laico, quod Hieronymus non dubitauit apud hostes glo
riari, uir ecclesiasticus, iam sanctitatis opinione celebris, postremo
monachus, & eremi cultor, praesertim ea tempestate, cum Christiana
adhuc religio cum ethnicis conflictaretur. Si mala est eruditio secu
laris, nihil Hieronymo stultius, quam hoc apud aduersarios iactat,
quod illi pro summo crimine poterant retorquere. Verum de
copotore meo iam nimium. Ad caetera perperabimus, si prius al
terum testem citauerimus: nam nunc decreui contentus esse duobus
grauissimis tamen. Aurelius Augustinus, uir sanctimoniam iuxta
ac eruditione singularis, tum arte deo, ne dicam, meticulousa con
scientiam, ut saepe numero mihi (bona uenia tanti uiri dixerim)
abs re trepidare uideatur: id quod tum ex eius uita, tum ex confession
um retractionumque libris conijcere perlicue est. Is, inquam, talis
uir, utique literaturam secularem, ut uocant, dissualisset, si aut noxia,
aut ocio

aut ociosam, aut suspectam habuisset. Hic in his libris, quos
de doctrina Christiana inscribit, proponit duo genera doctrina-
rum. Quæ in gentilibus etiam, inq̃, moribus exercentur, id
est, ethnicorū, uel ut, isti dicūt, seculariū: vnum earum, quas
instituerūt homines: alterum earum, quas animaduenterunt,
aut iam peractas aut diuinitus institutas. Illud, inq̃, quod est
secundum constitutiones, partim superstitiosum est, partim su-
perstitiosum non est. Sed ne oēm disputationem, quæ uerbo-
sissima est, repetam, uerbis illius omissis, rei summam paucis
amplectar. Sub hoc ultimo genere, quod superstitiosum appel-
lat, maleficia, incantationes, excantationes, sortilegia, aruspicia,
auspicia, auguria, necyomantiā, pyromantiā, alphiromantiā,
hydromantiā, geomantiā, chiromantiā, & id genus alia com-
prehendit: hæc quia phytonum sunt, & maleficiorum, nec sine
cōmercio scelestorum spirituum exercentur, iure Christiano
fugienda censuit. Illas quoq̃ obseruationes, quod plurimum
habeāt & anxietatis, & uanitatis, huic generi annumerat, qua-
lia sunt uisorum et insomniorum interpretatio, extorum inspe-
ctio, uolatus auium, cantusq̃ monstrorum, tonitruum, fulgu-
rum, syderum, sortium, sternutamentorum, mustelarum, mu-
rium occurrentium, aut stridentium, aut aliquid arrodentium,
aurium tinnientium, oculorum salientium, foliorum crepitan-
tium, nominum, & imaginum, & his similibus nugarum ob-
seruatio. Sub altero genere, id est, ab hominibus quidem in-
stituto, minime tamen superstitioso, hæc fere collocat, cha-
racteres, uocabula rerum, consuetudinem loquendi, leges,
plebiscita, & si qua id genus sunt alia: hæc enim non mo-
do non reprehendit, uerumetiam Christiani hominis intere-

K ij interes

interesse putat, ut hæc q̄ maxime scire curet. In primo genere, id est, annotatis, omnes fere liberales disciplinas collocat, logicen, rhetoricen, physicen, arithmeticen, geometriã, astronomiam, musicam, historias deniq̄, & antiquitatis cognitionem. At ne de singulis quidem pigebit, diui Aurelij sententiam pronunciare, modo ne uos audire pigeat. De grammatica, quid est, dilucidius ē, q̄ ut i eo debeat disputari. Porro qđ ad dialecticen attinet, libro de doctrina Christiana secundo, capite (si bene commemorini) uigesimo, de dialecticis rationibus, de ueritate, de falsitate connexionum, de consequenti et inconsequenti, de repugnantia, de definiendo, de partiendo, uerbosè & curiosiuscule suo more disputat. Petit etiā e diuo Paulo cōnexionū formis, sic em̄ appellat, ut nos, si dialecticen ignoremus, docere uoluisse uideatur. Hanc disciplinã in ipso disputationis capite his uerbis commendat, nam puto me ea, ut nuper relecta posse reddere. Sed disciplina, inquit, disputationis, ad omnia genera quæstionū, quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda, plurimum ualet, tantum cauenda est ibi libido rixandi. Pauloq̄ inferius, Sunt etiam connexiones rationationis, inquit, falsas habentes sententias, quæ consequuntur errorem illius cum quo agitur, quæ tamē ad hoc inferuntur a docto & bono homine, ut his erubescens ille, cuius errorem cōsequuntur, eundem relinquat errorem, quia si in eodem manere uoluerit, necesse est, ut etiam illa quæ damnat, tenere cogatur. Hæc de dialecticis. Pro poetis & rhetoribus, quæ multa dixit, hic, hic consulto prætereo, suis ea locis reddetur.

turus.

turus. Ceteras autem artes, minutiores quidem illas, attamen acutas, ut Quintus Fabius oratori, ita Aurelius theologo putat non mediocriter conducere, & quidem de musica hæc fere sunt quæ tenemus. Et numerū, inquit, & musicam plerisque in locis in scripturis honorabiliter posita inuenimus. Non enim audiendi sunt errores gentilium superstitionum, qui nouem Musas Iouis & memoriæ filias esse dixerunt. Deinde, auctore Varrone, undē ea sit fabula nata, aperit, subiiciens. Sed siue se ita habeat, quod Varro retulit, siue nō ita, nos tamen propter superstitionem prophanorum, non debemus musicā fugere, si quid inde utile ad intelligēdas scripturas rapere potuerimus. De Arithmetica, hoc est disputationis initium. Et numerorū etiam, inquit, imperitia, multa facit nō intelligi, trāsstate ac mystice posita in scripturis. Omnes harum disputationum ambages, quæ de geometria & astronomia, in eundē fere modum disputat, parui refert meminisse. Porro physice in primis ad sacrarum literarum cognitionem necessariam arbitratur, quod passim scateat uocabulis, tum amantium, tum herbarum, tum lapidum, quorum omnium ni monstratrice physica, uim naturamque teneas, temerarius uideberis, si ea coneris interpretari. Et huius quidem loci hoc est caput. Rerum autem ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cum ignoramus uel animantium, uel lapidum, uel herbarum naturas, aliarumue rerum, quæ plerumque in scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur. Cætera idem & apte & erudite profequitur. Porro de philosophis quid tandem, penes quos bea-

æ uitæ professio potissimum est: nimirum ni istos legendos
negabit, qui cum se ueri magistros, ut omnium rerum peritos
profiteri sint ausi, omnium errorum auctores extiterunt: e quo
rum disciplinis nulla fere non hæresis nata est nobis, quorum
contortis enthimematibus, quasi quibusdam arietibus Chri
stianæ fidei mœnia toties sunt pulsata, audite & quid de his di
cat uir æquissimus: Philosophi autem, inquit, qui uocantur,
si qua forte uera, & fidei nostræ accommodata dixerunt, &
maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab
eis tanquã iniustis possessoribus, ad usum nostrum uindican
da. Et quod sequitur, non iniucundum de Ægyptia supelle
ctile: utinam uobis uerba ipsa possem annumerare, sed tamen
bona cum fide appendam. Legimus, inquit, in Exodo, He
bræos cum, duce Mose, ab Ægyptia seruitute furtim fugam
molirentur, plurimam omnis generis supellectilem, immen
sam uim signorum, uestium, uasorum, a suo quenq; uicino cõ
modo cepisse, itaq; spoliatis Ægyptijs, demigrasse clanculũ.
quam fugam, quod furtum, quia deo auctore patratum uo
uimus, aliquid portendere creditur. scilicet iam tum diuina p
uidencia quorundam trepidationi consulebat, q; fortasse Ægy
ptum spoliare, hoc est, ethnicorum sapientiam usurpare timu
issent, nisi huius rei tantum imperatorem, tantum ducem, tan
tum exemplum habuissent. Migrat ex Ægypto, qui relictis
superstitionibus prophanis, ad Christianam religionem sese
conuertit. Ægyptias opes tollit, qui literas ethnicorum ad no
stræ fidei decus & usum transfert. Si ridebunt barbari inter
pretem,

pretem, iure id facerent, nisi diui Augustini, non meum in-
terpretamentum protuliffem. Vt enim, inquit, olim Hebraei,
ea, quæ sibi usui fore iudicassent, rapuerunt, relictis istis, quæ aut
molesta, aut inutilia, aut pphana existimassent, ita nos oportet
sua quidem ethnicis uitia relinquere, superstitiones, libidines,
cupiditates, hæc inquam apud dominos relinquenda. At
si quod sapiëntiæ aurum, si quod eloquëntiæ argentum, si qua bona-
rum lfræ supellex penes illos erit, eam omnem conualfare, &
in nostros usus accommodare debemus, nihil furti calumni-
am ueriti, quin potius pulcherrimi etiam facinoris & laudem
& præmiū sperare ausi. Hic rursus ne nodum in scyrpo quaerentes
cauillari inciperemus, quæ sint ethnicis pro perniciosissimis
relinquenda, quæ pro utilibus transferenda, Augustinus de
sua partitione nihil excipit, præter ea, quæ supersticiosa nominat.
Cæterum a sua illa diuisione non recedens, & hoc suo more,
auro atque argento eas disciplinas sibi uideri signatas scripsit, quæ
essent ab ingenijs humanis animaduersæ, sicut dialecticam, rhe-
toricam, physicam, historiam, & id genus plura: quæ hæc homi-
nes, non ipsi quidem produxissent, sed tanquam aurum & argen-
tum de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiae, quæ ubi-
que infusa est, eruisent. Vestes autem Aegyptiorum inter-
pretatur disciplinas a mortalibus quidem institutas, sed uestiū in
morem accommodatas humanæ societati, puta leges loquendi,
plebiscita, decreta pontificum, quæ quidem omnia quam plurimum habent usus,
ab ethnicis

ab ethnicis quoquo pacto rapienda cenſet. Poſtremo feſtuo
exemplo rem & confirmat, & locupletat. Quod, inquiens, fe
cerunt, multi boni noſtri fideles. Nonne aſpicimus, quanto
argēto & ueſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus,
doctōr ſuauiſſimus, & martyr beatiffimus? quanto Lactan
tius? quāto Victorinus? Optatus? Hilarius? ut de uiuis tace
am, quāto innumerābiles Græci? Quod prior ipſe fideliffi
mus dei famulus Moſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, q̄ erudi
tus fuerat in omni ſapientia Ægyptiorum. Quibus omnibus
uiris ſuperſtitioſa gentium conſuetudo, & maxime illis tempo
ribus, cum Chriſti recutiens iugum perſequebatur Chriſtia
nos, diſciplinās quas utiles habebat, nunq̄ commodaret, ſi eas
in uſum colendi unius dei, quo uanus idolorum cultus excin
deretur, conuerſum iri inſpicaretur. Hæc quidem e pluribus
pauca, ut potius breuiſſime, perſtrinxiſſe ſatis putauī. Ca
terum ſexcentos citare teſtes poſſem, ni & ueſtris parcerem
auribus, & horum duorum ea eſſet authoritas, ut tam ſacris,
tam eruditis uiris nolle accedere, ſumma ſit impietas. Sed ita
ab ethnicis abſtinent barbari, ut ne ſacros quidem attingant,
aut ſi tangunt, contaminent. Imo quod indignius eſt, iam He
ronymum non in theologorū numero, ſed oratorum ponunt,
atq̄ e ſuo ſacroſancto ſenatu depulſum grammaticis annume
rant, ipſi neſcio quorum confuſiſſimis collectaneis ac ſummis
lis inſeneſcunt, nihil eruditum exiſtimantes, niſi quod idem ſit
barbarum. Et cum tantos duces, utcunq̄ ſequamur, ueniāt,
& apoſtolicum nobis illud cantitent, non altum ſapientes, ſci
entia

entia inflat. Si theologi uideri cupiunt, quin illud potius proferunt: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, non sicut asini, tardi, inertes, ignaui? Cur non illud, Malicia paruuli estote, sensibus autem perfecti? Cur non illud: Sapientia uincit maliciam, et sapientiam stulti despiciunt? Cur non illud: Dauidicum adferunt, Bonitatem & disciplinã scient, & iam doce me domine? Cur non illud ecclesiastici sapientis: Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis uacabit? Narrationem uirorũ nominatorum conseruabit, & in uersutias parabolarum introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. In medio magnatum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit. In terram alienigenarum pertrãsibit, bona & mala in omnibus tentabit. In eo libro qui dubio auctore sapientiæ inscribitur, quanta laus eruditionis, ut quod grauissime a Platone scriptũ est, sapientiam incredibile esse specie, quæ si oculis uideri queat, admirabiles sui sit excitatura amores: hic quisquis fuit scriptor non infacundus, sapientiæ quæsi quandam effigiem expressisse uideatur, quo nos ad illius amorem accederet. At negauerit quispiam hic secularem laudari sapientiam, uerum aliam quandam coelestem ac diuinã: imo certe eam, quæ sit nostri temporis philosophiæ pars difficillima, quæ omnium rerum tum diuinarum, tum humanarum cognitionem copularit. Mentior, nisi id ipsa uerba sonant, Deus, inquit, dedit mihi horum quæ sunt scientiam, ut sciam dispositionem orbis terrarum, & uirtutem elementorum, ini-

L tium &

tium & consummationem & medietatem temporum, & eorum mutationes, diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, uim uentorum, et cogitationes hominum, differentias uirgultorum, & uirtutes radicum, & quæcunq; sunt absconsa & improuisa, didici. His sane uerbis describi mihi uidetur, non perturbata quædam & ieiuna eruditio, sed polita & copiosa, & quæ præter omnium disciplinarum scientiam plurima sit antiquitate cõdita. Capite insequentem multo significantius exprimit, uirtutem cum eruditione liberali coniunctam, uocari sapientiam. Et iustitiam, inquit, qui plus diligit, labores huius magnas habet uirtutes: sobrietatem enim & sapientiam docet, & iusticiam, & uirtutem, quibus utilius nihil est in uita hominibus. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit præterita, & de futuris æstimat: scit uersutias sermonum, & dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit anteq; fiant, & euentus temporũ, & seculorũ. Sed hac in re tam clara, pro ipsa quidem nimio plus satis, pro istorum pertinaciã parum: quanq; quid frustra rem infinitam persequar, cum ex uno quoq; authore permulta loca depromi possint? Nec incicias iuero tamen, eosdem ipsos nonnullis in locis peride differere, ac si a seculari doctrina nos conentur dehortari, & ita rhetorica contentione incandescant, contra curiosam, superbam, uentosam, obstinatam eruditionem, ut non in abutentium uitium, sed in rem ipsam in uehi uideantur. At non uenit in mentem istis, ea ipsa quæ contra doctrinam disputata uidentur, non a doctissimis modo uiris, ue-

ris, uerumetiam doctissime disputata esse. Quonam igitur o-
rea literis secularibus dehortentur, cum ipsi in ea dehortatio-
ne secularem literaturam exhibeant, ut interim nobis ius fiat
hoc uerbo utendi: sed uitijis nostris libenter blandimur. Dic
mihi tu marmorea statua, & fruges consumere nate, ita ne
credis summis illis uiris, & in omni literarum genere consum-
matissimis, cordi fuisse, ut tuam illam supinam oscitationem
atq; ignauiam predicarent. Dictum est recte, nempe ad de-
terrendos curiosos ab nimio, ab inani studio, ab intempestiuo,
dictum est ad compescendam arrogantiam: dictum est fortas-
sis ad consolandam simplicitatem columbinam, non ad fouen-
dam stoliditatem asininam. Quid tu gestis? quid triumphas
inepte? quid alio torques, ac dicitur? A uidisti notari peritiam
impiam, quid tu tibi plaudis, quasi pietas sit imperitia? Si de-
us reprobat ac perdit prudentiam huius seculi, stulticiam se-
culi amabit scilicet. Nihil profecto minus, imo peius oderit,
Damnatur is, qui doctus ignarum fastidit: tu tibi places, q; do-
ctos ignarus contemnas ac iudices. Ille reprobus habetur, q;
uirtutis negligentior abutatur scientia: te hsdem uitijis orna-
tum, & fortasse pluribus, una absoluet inscitia. Hic accusatur,
q; omissis euangelijis, plurim^o sit in euoluendo Aristotele: tu cu-
pa uacas, q; ne euangelia quidem intelligis, imo adeo nec legis.
Ille sciens uoluntate dñi, plagis uapulabit multis: tu neq; fa-
ciens, neq; scire curans, num paucis uapulabis? Ille sedulitate
quadam modum officij egressus castigat: tu tua non cõtetus inertia,

L ij & alio

& aliorum industriam impediens laudaberis? Sed ut aliquādo meæ loquacitatis modum faciam, & stomachum effervescentem cohibeam, nunq̄ ista nobis obijcerent imperiti, si relicta oscitatione sua, sacris literis legendis inuigilarent. Hic cū Battus breui interiecto silentio, nos familiarius esset intuitus, Bone deus, inquit, iam prope exciderat, apud quos dicerem, ita nescio quo furore correptus, in presentes hostes mihi uisus sum debacchari. Equidem tam disertarum aurium patientiā admiror, q̄ me puerili more tot uerba fundentē tam diu ferre queant. ERASMV S. At ego iam dudum, inquam, admiror mecum, quanq̄ orationem currentem interpellare nolui, qui tot uersus e tot ecclesiasticis authoribus, tam apte, tam ad uerbum reddere ualueris, quod quidem a summo theologo tam scite fieri posse uix crediderim. Desino enim iam mirari, q̄ Medicus dudum, te hominem Musis penitus deuotū, theologorū libros euoluisse, tantum memoria complecti potuisse mirandum uidetur. GUILHELMVS. Ernos, inquit Guilhelm⁹, nescio quo tua disputatio impetu abripuerat suo: itaq̄ propera quæso, ac periculum facito, utrum nos prius dicendo, an nos te audiendo superemus. BATTVS. Tum Battus mihi arridens. Non frustra, inquit, tuum calammum metui, iam em̄ mihi subolet, quid animo destines. Nugas nostras uis prode, & de uerisimili laboras: ueris em̄ ne ubi hunc nostrum sermonem literis mandaris (sentio enim te id uelle) existat aliquis, qui te dialogum Platonico aut Ciceroniano more finxisse putans, neq̄ decorum, neq̄ probabile satis

le satis obseruasse calumniatur, qui me & adolescentiorem,
& poetam, tantum ecclesiasticarum literarum memoriter red
dentem feceris. Sed nihil est quod mireris, si homo non pro
digiosa quidem, sed tamen haud maligna praeditus memoria,
quae legit tanto intentius, quanto irritatior, quae decerpfi, quae
toties contra barbaros deprompsi, pauca potuerim memoria
complecti. Age iam ad certamen, ad quod me prouocauit Guil
helmus, accingamur. Quoniam aduersarios, inquit, primum
rationibus, deinde testibus reuicimus, unicui illis profugium
superest, exempla quorundam probatoris uitae, quos aut ci
tra eruditionem doctos habitos, aut uirtutis studio literas con
templasse obijciunt, a quo illos praesidio si eiecerimus, reliquum
est, ut aut in deditionem ueniant, aut certe fuga turpissima ui
ctos se profiteantur. Age, accingamur certaminis huius reli
quias profligare. Videtis, inquit, fidem Christianam, non a
physicis, non a dialecticis, non a poetis, non a rhetoricis autho
ribus ortam, sed a rusticis hominibus, indoctis, rudibus, denique
et piscatoribus, non e Platonica Academia, non porticibus
Stoicorum, non e scholis Peripateticorum apostolos uocatos
nouimus, sed a nauis & rete: neque Christus ludos rhetori
ces aut dialecticas aperuit, sed tantum uiuendi praecipua tradi
dit. O sacrilegam impudentiam. Audent rusticos dicere apo
stolos, quo suam rusticitatem tueantur, digni uero, quos ut pie
sibi deditos ament apostoli. A deo nihil istorum refert, unde
inertiae suae patrocinium sint nacti, uel cum sacri ordinis iniur
ria. Dic mihi os pestilens, & ferro inurendum, rusticos ams

L iij fuisse

fuisse apostolos? A iō, inquit: alioqui in quo tandem Iudo dī
dicerunt, qui repente sunt a piscatione ad apostolatū missi:
nam a gubernaculo scalmi protinus ad gubernacula mundi e-
uecti sunt. Quorsum igitur pertinuit, non Platonē aut Chry-
sippum, aut alium philosophum aliquem, sed ipsum philoso-
phiæ parentem tantum temporis sectari præceptorem? audi-
re disputantem? uidere monstra gerentem? conuincere assi-
due? assidue colloqui? Eam philosophiæ uim esse scripsit Se-
neca, ut nō sibi studētes modo, uerum etiā cōuersantes iuuet.
Vt qui, inqt, in solem uenit, licet nō in hoc uenerit, colorabit
Qui in unguentaria taberna resederunt, & paulo diutius sunt
commorati, odorem loci secum ferunt. At apostoli cum ipso
scientiæ fonte tam diu cōmorati tā familiariter, tam a uide uer-
sati, in scj æque ac rustici permansere: neque tam sedula tanti
præceptoris opera quicq̃ confectum est? Lusit operam, qui
bouē duxit ad ceroma. Vt resurrexerat, quadraginta dies in
terris moratus, subinde discipulis suis apparuit, monuit, docuit.
Parum erat hoc quoq̃. Ipse in cœlum relatus, paracletū
demittit, qui nihil illos iam nescire pateretur. Et audent post
hæc omnia, homunciones rusticitatem obijcere apostolis, q̃
piscando quæstum fecerint? Cur non eadem opera hamioras
illos & conchitas, ac fures maritimos appellant: quandoquid-
em apostolis conuiciari libet. Rusticus est Paulus? Vnus
est, inquit, qui liberalem literaturam apostolatu intulerit.
At hic unus inter cæteros præminet: quare, nisi doctrina: nā
pietate pares arbitrōr fuisse. Vnus hic uas electionis est ap-
pellatus:

pellatus: cur ita præter cæteros? Nempe quod hic in primis
ut homo tum doctus, tum disertus, uisus est idoneus qui con-
tra literatas Athenarum scholas ferret arma, q̄ philosopho-
rum supercilium ferret, qui Romanã eloquentiã sub Chri-
sti ditionem redigeret. Rusticus est Ioannes? Et unde illa
uox sublimis, In principio erat uerbum, & uerbum erat ap̄
deum, & deus erat uerbum? An rusticus est Petrus? Illius
certe epistola, & si imperitæ sermone, non tamen scientia, Ia-
cobus rusticus fuit? Falsa igitur huic illa tribuitur epistola, q̄
uidetur non modo sapientis, uerum etiã disertis. Sed fingamus
rusticos fuisse apostolos, Ita ne nihil in apostolorum moribus
imitatione dignum isti uidere potuerunt, præter unam rustici-
tatem? Non enim me iam contineo, quin id, quod sentio p̄fe-
ram: ita risus mihi ingens oboritur, quoties horum, qui nobis
apostolicam impolitiem obijciunt, perditissima uita in mentē
uenit. Quis em̄ ferat Æsopū sibi de frugalitate præcipiētem?
Sardanapalum de seueritate disputantem? Quod si stomac-
hus paulo mordacius erumpet, existimate me, non in homi-
nes, sed in rem maledicere: quanq̄ authore Plauto, quod dig-
nis maledicit̄, benedicitur. Qui nobis apostolorū rusticitatē
obgannire non desinūt, si uirtutes tenerent apostolicas, ferri ut
cunq̄ poterāt. At nūc pudet me quorundā corruptissimā ui-
tam cogitatiōe cōtueri: qui cū ecclesiasticis sacris sint initiati,
ecclesiasticis stipib̄ alant̄, adde senes, cari, rugosi, q̄dem etiam
eucullati, cū Sardanapalo ip̄o certamen sumpsisse uidentur.
Me hominē adolescentē, p̄phanū, civilibus addictū negocijs,
& literas

& literas ipsas prophanas profitentem, in ius uocant, ne phan
di criminis reum agunt, quod antiquos philosophos, & priscas
historias, & poetarum & oratorum scripta libenter legerent,
Ipsi cum iussi sint in lege domini, in sanctis literis diu noctuq;
uersari, ab omni se prorsus studio cohibent, religioso quodam
metu opinor adducti, ne si libros tractare coeperint, in ethni
cum aliquem authorem imprudentes incidant. At ita demum
apostolos se imitari credunt, si usque adeo sint literarum ignari,
ut ne ipsas quidem preces, quas cotidie remurmurant, intelli
gere possint? Dic mihi stultissime imitator, sic nobis aposto
los refers? Ais rusticos & imperitos fuisse apostolos? Esto
sane. Donemus istud tibi, habes quod glories: uicisti rustici
tate piscatores, non inuidemus tibi gloriam istam cum agrico
lis communem. Verum ubi simplicitas apostolica? ubi mo
res? Num quando uenatos legisti apostolos? num isto orna
tu usos accepisti? num pellacarum gregem domi auerunt a
postoli? num tantum opum in unum barathrum demergebat
apostoli? Tu, si superis placet, apostolos imitandi studio sum
ptibus ecclesiasticis aedes regales in caelum erigis. Nitet am
plissima in domo supellex Attalica, ministris militaribus om
nia perstrepunt, coenae Persico instruuntur apparatus. Vide
as illic agi Sybaritica conuiuia, & quidem assidue. Vincitur
audacia perdenda rei Cleopatra, Vincitur Aesopus cum si
lio haud quam degenerate. Fastidiuntur illic acipenseris, non
sapiunt murenae, nauseam mouent attagenes. Noctes diesq;
estur, bibitur, luditur, saltatur, subatur, & cum uino immodie
co bal

eo balbutire cœperint, uidentur opinor, sibi incultum sermonem apostolorum imitari. Cum his factis, quorum uel Nerone[m] pudeat, audent nobis apostolos imitandos pponere. Nuper cum in Flandria legatione uestro nomine obirem, incidi in huiusmodi porteti conuiuio. Ibi inter pocula, ut fit, cū hospitalitatem nobis suam iactitaret, ut festiuore fabulatione conuiuium exhilararem, Tantalī & Lycaonis, & his similes nonnullas fabellas cōmemorauī, Rogabat me, ubi nam illa legerentur. Aio in poetis. Orauit p̄tinus, ne illos ethnicos ad suam mensam nominarem, ne fœdis nominibus sanctū conuiuium pphanare[m]. Gessi morem cōuiuatori meo. Aderat theologus quidā, homo adolescens, sed plane doctus, nec ita, ut hodie theologorū est vulgus, quorum pleriq; prater sophismata nihil didicerunt: uerū ita, ut non minus rhetor esset, q̄ theologus. Cum hoc mihi (assidebat em̄ proxime) de scriptorū ecclesiasticorū eloquentia sermo incidit. Dicebamus Aureliū Augustinum, acute quidem, sed subobscure ac p̄plexe, & suo quodam more dicere: & huic tñ esse suam gratiā, ob schemata, quę frequenter affectaret, Hieronymi uehemētem esse dictionem, uariam, uasram, acrem, locupletem. Lactantiū Firmianum Ciceroniana facilitate fluere, nec a declamatoria illa palæstra, in qua fuerat multos ānos uersatus, abhorrere. Ambrosij stilum plus obscuritatis, minus habere acuminis, delectare tñ allusionū aculeis. Bernardi oronem facetam, nec incultam, ecclesiasticam tñ. Hilarij uero parum eopiosam, uerū cultiorem, pręterea floridam. Bedę æqualē ac somniculosam, doctam tñ, ut eo sane seculo. Gregorij modulatam ac numerosam magis, q̄ succulentā, q̄ identidem eadem repetere cogitur, ut expleat sermonis periodū.

M loqui

loqui quidem, adeoque non illustrare ueritatem orationis ad
miniculis, ut quae p se preclara sunt, infantia sua dehonestent.
Haec & alia quaedam cum nugaremur, risit nos homo seuerus il
le, & curiosos appellauit, quae res ociosas & ad nihil utiles cura
remus. Intellecta hominis improbitate, putauit malo nodo ma
lum esse quendum cuneum: ac de industria quidem eum ser
monem inieci, in quo illum sciebam ut plurimum ualere, de ui
norum generibus, de arte coquinaria, de uenaticis epulis. Ibi
ille tanquam in re magna erectus, magno silentio, magna autori
tate, diu disputauit acute, copiose, polite. Platonem ipsum dixit
ses, Sexcenta uinorum genera memoriter reddebat: praeterea pre
cia, qualitates, differentias, patrias, naturas: sequi ista non est phy
sicorum literis, sed sapiente illo suo palato didicisse gloriabatur.
Plinium (illum enim citabam) delirare dicebat, qui tanta in re ali
enis potius literis, quam suo palato fidem habuisset. Iam uero
de epulis coquendis, condendis, si disputantem audisses, quem
tu non ibi coquum, quem non Catium, quem non Philoxenum,
quem non Apitium, quem non Platynam contemneres. Haec
nimis sunt artes tetricae, & graui sacerdote dignae. Has didi
cerunt ipsi, nobisque tradiderunt apostoli, non syllogismorum laque
os nequere, non Ciceronem, non Vergilium euoluere, non alio
rum ingenia dictionemue taxare. Haec non in poetarum fabulis,
sed in sacris literis discunt. Scilicet ferendum hoc quoque, si non in
ter epulas, senes, sola libidine fortes, antiqua sua facinora iac
tarent inuicem, & quae facere per aetatem nequeunt, fecisse se tur
piter gloriarentur. Hi sunt quorum aures poetarum fabulas re
ligiose refugiunt, qui nos ad applicos mores prouocant. Horum
perditam rusticitatem, & simplicitatem fraudulentam, diuus
Hieronymus quodam in loco scite notat, Venerationi, inquit,
semp

semper mihi fuit, non uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone se imitari dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatem excusabit sanctimonice magnitudo: & syllogismos Aristotelis, contortaque Chryssippi acumina resurgens mortuus confutabit. Ceterum ridiculum, si quis e nobis manens inter Croesiopes, et Sardanapali delicias, de sola rusticitate se iactet, quasi omnes latrones, & diuersorum criminum rei, disertis sint, & cruentos gladios philosophorum uoluminibus, & non arborum truncis occulant. Hæc per digressum tangere uolui, quo intelligatur, qui apostolorum imperitiam nobis ingerunt, eos non id apostolos æmulandi studio facere, sed ut sunt superbi, suæ rusticitatis patrocinium ab apostolis petere. Alioqui si id recte fit, quod multorum fit exemplo, quot & quãtos habemus, quos imitemur? A Mose repetamus, Quid eo imperatore sanctius? & hic omnem disciplinã Ægyptiorum a puero doctus legitur. Non huic fraudi fuit, secularis, ut uocant, eruditio quominus e mortalium genere unus, in domini familiaritatem accessi meruerit. Daniele quid castius? & hic Chaldaicis disciplinis non recusauit institui. Docto patre, doctiorem Solomonem accepimus. Et Iob, & omnes prope prophetas, non illiteratos fuisse, cum Hieronymi Augustiniq; testimonio constat, tum ipsa scriptorum monumenta declarant. At ne cauilentur, id cum lege Mosãica desisse fas esse. Paulum apostolum eis proponam. Pauli discipulum Dionysium: quorum uterque, quanta doctrina, quantaque fuerit eloquentia, ipsi sibi sunt testes. Quadratus apostolorum auditor, eruditionem in primis admirandam illis præceptoribus non de-

M ij didicit:

non dedit: qui cum esset Atheniensis antistes ecclesie,
Adriano imperatori librum porrexisset traditur, tantæ erudi-
tionis, ut acerrimā in Christianos persecutionem suo ingenio
sedauerit. Fecit idem huius æqualis, Aristides philosophus
grauissimus, & idem summus orator: Iustinus etiā habitu phi-
losophus, in disciplinis liberalibus artifex præcipuus, ad Christi-
tutandam religionem, nō modo eruditissimū uertit ingenium,
uerum etiam animam impendit. Clemens, præceptor Origenis,
Alexandrinæ ecclesie presbyter, uir omnium longe doctissi-
mus, idque iudice uero omnium longe doctissimo Hieronymo,
ad sacræ religionis defensionē, quæ tum negotium exhibenti-
bus ethnicis, in summo discrimine uersabatur, nō parum ad-
iumenti contulit, tum eloquentia, tum libris eruditionis plenis.
Sed plane harenas metiar, si hic tendā omnem eruditorum ca-
talogum reuoluerē. Bis mille recensere possem, quorum insig-
nis eruditio, nisi fidei laboranti succurisset, neque tam amplam,
neque ita confirmatā, fortasse & nullam haberemus: & postea
trepidant isti discere disciplinas humanas, quasi defint, quorum
exemplo id faciant. Deflectant paulisper obtutum ab exemplis
domesticis, euoluant ueterū Cronica, euoluant eos, qui de scri-
ptoribus scripserunt illustribus, inuenient Origenē, Gregori-
um Nazanzenum, Didymum, Ioannem Chrysostomū, &
ut ad Latinos ueniam, Lactantiū, Hilarium, Seuerum, ad sum-
mam, omnes prope ad unum, qui in defendenda fide, ac tractan-
dis mysterijs scripturarum operam nauarunt, scholasticis fuisse
disciplinis instructissimos: quorum omnium ethnicam erudi-
tionem, imo & Christianā, effert, miratur Hieronymus, ne nos
contemnamus. At nos, qua sumus religione, nihil quantumuis
politum eruditione mouere potest, nisi sit idem pius. At Ori-
genes

genes hæreseos notam non effugit. Habent, quod causificen-
tur. Age ne huius quidem generis deerunt exempla. Hilari-
us in diuorum numerum relatus est, hūc nobis proponamus.
Cyprianus etiam martyrio, nec minus literatura seculari cla-
rus, hunc sequamur. Ambrosio quid sanctius? hunc æmule-
mur, Hieronymo uel Augustino quid uel magis pium, uel
literatius? horum similes esse curemus. Quantū in his omni-
bus cōpositionis, linguarū, philosophiæ, historiarū, antiquita-
tis, Latinitatis, Græcanitatis, authorum quanta peritia, & hæc
quidem ethnica adhuc. Conferamus quaso cum his uiris uel
scholasticos, uel theologos nostri temporis. Videbimus utro
q; genere adeo inferiores, ut umbras dicas, nō homines & in-
tanta grauissimorū hominum multitudine, soli apostoli nobis
in mentē ueniūt, q̄s ita demū imitari nos credimus, si indocti-
simus. Amoribus x̄o apostolicis tam absumus, quā a nobis
India. Quod si nos apostolorū rusticitatē imitādī tantope stu-
dium habet, miror cur nō etiā piscari incipiamus. Sed extra
iocum, Ambrosiū imitari metus ē? Hieronymū imitari reli-
gio ē? Isti, iquant, nondū Chriani, et pueri adhuc literis illis sunt
imbuti. At Hiero. parētibus Chriani natus, a puero Chri-
an⁹, se tñ inter grammaticos et rhetores educatū fateē, imo glo-
riat. Verū qd istud refert, cū ijs, q̄ ante baptismū didicerūt, nō
mō Chriani, uerū & epi, & senes sint usi. Cur oēs libros suos
ethnicis literis resperserūt? Cur ut recte factū defendūt? Si ta-
citi fecissent, ignoscendū potius q̄ imitandū uideri potuisset:
nūc et recte, et optimi cuiusc̄p̄ exēplo fecisse se testātur. Augu-
stin⁹ ipse, iā nō ethnic⁹, de singulis artib⁹ liberalib⁹ singula uo-
lumina scripsit. At scripsit, inquit, catechuminus, nō Chri-
anus. Commode uero admones. Tum igit̄ ne cogitandū quidē

de studijs ethnicis erat, cum nouus tyro ad Christianam religionem exercebatur. Sed esto sane, peccauerit, errauerit, ignorauerit, cur iam sanior & senior, hunc errorem non reprehendit? Cur autem consulto etiam a se factū fatetur, ut his tanquam uestigijs ad summæ ueritatis cognitionem gradatim accederet? Has enim disciplinas scintillas quasdam ait esse ab immortalī illa luce promicantes, quarum indicio ad fontem illum perueniatur. Et quanto religiosius ille quā nos, qui animis rudibus, repente ad diuinitatis arcana non ingredimur, sed irrumpimus: non ascendimus, sed inuolamus, & tanquā gigantes, extructis in cœlum molibus, inuito Ioue arcem illius occupare conamur, eoq; ille quia gradatim ascendit receptus est, nos repellimur, deijcitur, precipitatur. Beda monachus, uir angelus quidem, aut certe Scotus, sed & uitæ probatæ, & doctrinæ non contemnendæ, adeo scholasticas disciplinas non contempsit, ut de schematis grammaticis, & carminibus condendis scribere non piguerit. Post hos quidem nitor politior, sed theologiæ sensim in deterius degenerauit, & non parum rubiginis cœpit contrahere. Non defuerunt aliquot secula docti, uerum ut rariores, ita inferiores. Laboriosorum nunquā non fuit copia. Thomas Aquinas scriptor nobilissimus, in Aristotelem ethnicum philosophum commentarios edidit: atq; adeo in ipsis theologicis quæstionibus, ubi de summo principio, de trinitate disputat, Ciceronis ac poetarum testimonia profert. Scotus tamen a Musis prorsus alienus fuisse uideatur, scholasticus tamen est, ac ne in medijs quidem mysterijs, & arcanis theologiæ, philosophorum suorum obliuisci potest. Et quid attinet uel recentiores, uel uiuos cōmemorare, quorum licet sit inferior multo eruditio, is tamē inter ipsos uideatur præ

uir præstantissimus, qui secularibus doctrinis instructissimus fuerit. Hæc summa est: multis quidem summis uiris non cōtingit eruditio secularis: at cui contigit, nemo nō est usus, nemo ueritus est Christianorum templum ethnicis opibus exornare. Hic contante paulisper Batto, consul interloquens, Perdeum, inquit, immortalem, quid si & ego e consule philosophus fiam? Et Battus, Vtere, inquit, permissio. Subijcit cōsul: Longis tu quidem ambagibus circumactus mihi uideris, callido opinor consilio, ut apostolicæ interim simplicitatis oblitio nobis obreperet. Verum quod in hac re præcipuum erat, præteritum non oportuit. Demus sane complures pios uiros literatura prophana cum laude usos, attamen haud temere (ut reor) apostolos rudes, & nullis instructos literis, nostræ religionis & authores, & duces, & principes nacti sumus, quos tu me uetas imitari. Ego uero summæ laudis & primæ iudico, primos ac summos æmulari. Subridens Battus, Quantus, inquit, apostolorum imitator hæc mihi obijcit. Egon apostolos imitari te ueto? Imo iubeo, at ita, ut moribus apostolos exprimas, eruditione Hieronymum: nunc apostolicam ruditatem imitantur omnes: uitam nemo. Primæ laudis ais esse, summos æmulari: nihil pugno: sed tu perperam facis, qui e primis & summis uiris, id quod est extremum & infimum, tibi proponas. Diligens imitator qui sit, non solum q̄ accuratissimum sibi deliget exemplar, uerum in eo ipso, quod optimum putauerit, quædam excerpit, quædam præteribit, quædam reprehendet. Summa modo conabitur imitari. Primus est Petrus, primus Hieronymus: hic doctorum, ille apostolorum. In Petro summus erat ardor fidei, in Hieronymo summa doctrina: alterius animum, alteri-

us studia imitare. At tu maus apostolorum, quam doctorum ordinem tibi proponi: propono, & quidem e primo ordine precipuos, Petrum & Paulum. Paulus omnium literarum genere refertissimus erat, Petrus autoritate superior a Paulo reprehensus, scientiori & credidit & paruit. Imitamur hos, sed plane præpostere. Indocti literatos ultro reprehendimus, quando parum est, quod parere recusamus. At non temere curatum est, ut Christiana religio a rudibus autoribus initium caperet. Istud quidem recte, ne scilicet tantifacti gloria penes humanam esset industriam, sed omnis diuine uirtuti tribueretur. Ea res illi quidem temporis erat apta, uerum quid ad nos? Hic dies aliam uitam, alios mores postulat. Non percalluerunt seculares disciplinas apostoli, at nunquid reprehenderunt? Num quando literatos a suo contubernio exclusisse leguntur? Rudes erant literarum apostoli, quid istud ad te, qui ipsas profiteris literas? Neque enim de apostolis, sed de ludimagistris agimus. Quanquam quis Christianæ pietatis amator, ferat ab istis nebulonibus toties insimulari uiros cœlestes, & nostræ salutis authores? Age nunc si placet, eorum rusticitatem cum nostra eruditione componamus. Nempe illos linguarum species omnes calluisse legimus, nos unica uix balbutimus. Illi tantum ualuerunt dicendo, ut tyrannos, ut populos immanes & barbaros permouerent: nos percudibus ipsis fere mutiores. Illi testamenti utriusque mysteria memoriter tenuere: nos uix prima literarum elementa precepimus, & audemus postea homines ipsa ruditate rudiores,
imperi

imperitos fuisse apostolos dicere? **CONSVL.** Tum cō-
sul, Attu, inqt, Batte, in ista disputatione, uehementi magis q̄
apta, bis mihi peccare uideris, nam & de pphana lřatura insti-
tuta erit disputatio, nō diuina, quā apostolos accepisse cōstat:
& eam ip̄am nō humano studio, sed cœlesti munere sunt cōse-
quuti. **BATTVS.** Profecto tu istorū mentē pulchre te-
nes, istud em̄ ip̄m ineptus aliqs theologus fuerat respōsurus.
Huc em̄ cōfugiunt, quoties eis Hieronymiana facūdia, Au-
gustini eruditio, & ueterū litera obijciūtur. Istis em̄, inquiūt,
cœlestis spiritus ministrauit. Equidē admirari soleo in homi-
nibus, q̄ sibi perquā acuti uidētur, quippe dialectici, tā habes
ingenium, nisi forte perperā ista faciūt. Quid em̄ ista tandem
ořone sibi uolunt? An nullā uobis expetendā sciam, nisi q̄ cœ-
litus infundat? frustra igiř nocturnis diurnisq̄ studijs macera-
mur. Quorsum aut̄ attinent ludi literarij, & quidem publici?
Quorsum tot sumptuosæ bibliothecæ? Quid meliores ānos,
atq̄ adeo totos, insānis lucubrationib⁹ cōsumimus? qd frustra
palleamus, frustra libris insenescimus? Resipiscamus uel sero,
& moniti meliora sequamur. Missos faciamus inutiles labo-
res: compendariā uia, astutum hoc genus hoīm indicat. Nos
cutem curemus, ac uini somniq̄ benigni (ut ait Flaccus) cœli-
tus expectemus, donec oscitātibus nobis, spiritus elabāt æthe-
reus: ac deīde perinde ac fonte Anio poti repente theologi
prosiliamus. Nisi malumus expectare, dū Pauli more uel in
paradisum, ul̄ in tertiu usq̄ cœlū rapiamur, audituri q̄ nephas
sit hominē hoī prodere. Sed statuamus oportet, utrum semel
nobis oīa infundi iubeamus, an q̄ties usus erit, toties praesto
sp̄m fieri malimus? Equidē posterius hoc lōge cōmodius eē
censeo: nam si semel infundat, nř erit labor meminisse. Qua-
re us

re ut memoriam ea sarcina leuemus, fatius erit cœlesti spiritui omnia permittere, ille modo præsto fiat, uocatus & inuocatus. Res postulabit, quantum satis non amplius suggerat. Scribendus erit liber, aduolet, & nobis securis calamum regat. Habenda erit oſo, tum uero i columbæ figura ad aurem assideat, linguam ipse temperet: nos modo hircere meminimus, ut cum psalmographo rege canere liceat, Os meum aperui: & attraxi spiritum. Erunt fortasse, quibus hæc acerbius dicta uidebunt. Quid autem acerbum in homines tam arrogantes dici potest, qui contemptis aliorum egregijs laboribus, ipsi cum nihil sciant, cœlitus tamen docti uideri uolunt? Ne ego quidem homo poeticus auderem istos deos lacessere, nisi diuus ipse Augustinus in præfatione in libros de Christiana doctrina, istorum amentiam multis salibus prior eluisset. Quo, inquit, error iste demum euasisset, si semel animos hominum occupasset? Nemo a scientiori se doceri passus fuisset, nullus ad ecclesiasticam cōcionem properasset, nec quisquam euangelium pronuncianti prebisset aurem. Hæc enim ociosa fuerant futura, si cœlitus eruditionem expectandam putassent. Adidit ibidem uulgo iactatam fuisse fabulam, de nescio quo, cui citra humanam operam literarum peritia contigerit, quam ille quidem non magnopere confutat, parui tamen ducit, propterea, quod etiam si maxime uera fuisset, non cuius idem sperandum est. Nec putat illius unius felicitatem nos ab inuidia debere auocare: nam quod commode possis ab homine doceri, id est cœlesti afflatu præstolari, hominis est, aut stulti, aut (quod fœdus) arrogantis. **CONSUL.** Tum cōsul, Libet scholastico more tecum obiectionibus arguari. Quid igitur sibi uult, quod ipse suos discipulos sollicitos esse uetat, quid coram

coram regibus atq; p̄sidiis essent dicturi? Dabitur em̄, inq̄t,
uobis in illa hora, qd loquamini: neq; em̄ uos estis q loquimini,
sed sp̄s patris ur̄i, qui loquitur in uobis. Quid qđ Petrus
spiritu sancto instructos log dei homines scripsit? Quid illud
Iacobi, Qui indiget sapiā, postulet a deo, q dat oibus abundā
ter, & nō impropert. Hęc, nisi fallor, longe aliud, q̄ tua ōro,
sonare uident. **B A T T V S.** Recte tu quidē admones, &
in tēpore: ueq; ista perfacile dissolui poterat. Cedo, num tibi
Ch̄us istis v̄bis, q̄ modo recitasti, discipulos deteruisse uideat,
ne apđ principes dicturi, qd essent dicturi cogitarēt, qđ nemo
nisi phreneticus nō fecit, cū Christus ip̄e quatenus homo e
rat, nō sine p̄meditatione sit locutus? Non igit̄ apostolis, qđ
prudentis hominis p̄prium uideat, sed metum adimere studu
it, ne qd hoies cōtempti & imperiti, apđ principes, & doctos,
& facundos dicere trepidarent, apud q̄s summi & exercitatis
simi oratores solent exalbescere: se em̄ nō deserturū patronos
suos, ipsi mō magno animo essent. Ergo nō industriā & uigl
lantiam interdiceret, sed animū addere uoluit. Imo ausim dice
re, cum reliquos apostolos, tum uero Paulum, meditata &
fortassis scripta oratione nonnunquam dixisse: id quod ex ei
us defensionibus, quæ sunt in Actibus apostolorum, haud
obscure licet conijcere. Tum neq; Petri, neque Iacobi, ne
que Ioannis huiusmodi sunt epistole, ut sine cura scripte uide
ri possint. Sed hic mihi illud obijcies, quod spiritu sancto in
structi, locuti sunt dei homines. Quonam igitur modo tu eos
locutos fuisse arbitraris? Num uaticinantium Phœbadum
ue more, ut furore quodam correpti, ipsi quid dixerint, nō in
telligerent? Sed hæc paulopost commodius excutientur.
Illud au

Illud autem Iacobi de postulanda a deo sapientia, perquam in-
sulse accipiunt. Postulanda est a deo sapia: accedo. At quomodo
postulanda? Nempe ut uictus, ut uestitus, ut caetera humano
usui necessaria. Iubemur a deo panem cotidianum cotidie petere,
& datur quidem cotidie: at nunquam oscitantibus? Vestitum peti-
mus, praestatur, sed laborantibus. Hac ratione sapientiam quoque pos-
tulamus, at ita, ut de humana industria nihil diminuiam. An
uero quae corporis sunt, non nisi industria tua tibi obueniunt: quae
animi sunt bona, gratis accipies? Panis nisi sudati, non praestatur,
sapientia dormienti infunditur? Petrus & homicida sui iudi-
catur, qui caelestem alimoniam expectans, fame mori maluit,
quam pane humano labore quaesito, mortem effugere: & reli-
giosus habebit, qui turpiter nescire praoptet magis, quam ab
homine salutarem doctrinam accipere. At apostolis sine mortali
opera sapientia infusa est. Demus istud. Et Hebraeis in eremo ab
aethere cibum depluisse legimus. Sed quam impium est, uel-
le manna illud e caelo postolari: tantumdem, aut etiam magis impi-
um fuerit, apostolorum more sapientiam e nubibus ociosos expe-
ctare. Nam uetamur euangelica uoce, de castino uictu, uesti-
tuae esse solliciti: nusquam sapientiam quaerere prohibemur. Nec ui-
tio tantum uertitur, quod non modo in castinum, uerum etiam in multos
annos parcimus, quodrimus, serimus, aedificamus, non nostram mor-
talem, uerum etiam posterorum consulentes: & uitio dabitur, si quis idem
in quaerenda sapientia fruge longe meliore facit. Illic sanam inter-
pretationem admittimus, non quaerendi panis industriam nobis in-
terdictam esse, sed inanem & anxiam sollicitudinem: hic cur idem
non facimus? Promissa erat sapientia caelesti oraculo Solomoni:
promissum erat patri regnum Israeliticum: neuter tantum ita oracu-
lo confisus est, ut uel hic quicquam humani conatus praeterierit,
quo se

quo se dignum præstaret, uel ille sapientiam languidiore studio quæsiuerit. Intelligebant nimirū, quod grauissime a quodam scriptum est: deos omnia nobis laboribus uendere. Dabunt igit, sed laborātī: addent sapientiam, sed annitenti: præstabunt continētiam, sed conanti: docebūt, sed studios: adiutabunt, sed dimicantes. Neminem deserent, ita quidem, nisi ipsi sibi defuerit. Alioquin, cur ipsi scripsere apostoli? cur euāgelistæ? cur Hieronymus? cur Augustinus? cur cæteri nobis ingenij sui monumēta reliquerūt, præclara, si studio cōparanda est sapientia: ociosa, si per somnū ociosis expectanda? Iam dedimus apostolis infusam sapiam. Mitto em̄ quod ante resurrectionē, & post resurrectionem, assiduīs p̄ceptionibus ab optimo doctore Christo sunt formati: mitto qđ apud se assidue legerint, & inter sese de scripturis cōtulerint: cur nō æquā omnibus partem immisit? cur plus sapuit Paulus q̄ Petrus? cur facundior est Iacobus Petro? cur diuinius scripsit Ioannes cæteris euāgelistis? cur in cæteris sanctis doctoribus alius est alio eruditior? alius alio facundior? Eodē certe numine instructi scripserūt. Nimirū in causa est, qđ spiritus ille adorandus, nō parem apud omnes eruditionē offendit. Auget em̄ ille, q̄ nostra peperimus industria: pmouet studia nostra, aspirat nostris conatibus. Quod si phas est hoc loco poetæ fabulas admiscere, Prometheus est nobis imitandus, qui simulachro illi suo luteo, uitam ex astris ausus est petere, sed tum demum, ubi quicqđ humano artificio p̄stari potuit, adhibuisset. Nos rudem massam offerimus, & spiritū oīa nobis dormientibus confecturū speramus, nec meminimus Paulū ipsum, cui interitum usq; cœlum rapi, contigit, libros, qui in membranis essent, per literas petisse, ac postea cum Petro cæterisq; apo-

N stolis,

stolis, de fidei doctrina cōtulisset, Apostolos ipsos nō semel
inter se de religione noua communicasse, Petrum Pauli uoce
castigatum. Vbi tum cessabat spiritus sanctus? Cur legere
Paulum, cur errare Petrum, cur harrere omnes sinebat? Vi
detis, ut operam humanam spiritus huius munus non exclu
serit, sed adiuerit. Adfuit tamen nonnunquam prodigiōse
quodam more, sed tum demum, cum aut miraculum res pos
tularret, aut studium humanum uinceretur. Et ex studiosis
multos eruditos euasisse, adiutore hoc spiritu legimus. At ex
asino theologum repente factum, quis unquam aut audiuit,
aut legit? Nec quicquam his exemplis moueor, quæ vulgo
narrant, Alij columbam ad aurem dicentis scribentisue con
spectam: alij per somnium librum traditum. Sint ista sane,
conciliandæ authoritatis gratia, a beneuolis conficta: sint uel
uera, si quis pugnet, equidem haud pugno. Nihilominus tan
tum unumquēq; eruditione ualuisse uidemus, quantum in
genio polluisset, quantum studio contendisset. Ingenium &
indoles multis contigere gratis, sunt enim naturæ dotes: uir
tus & eruditio nullis. **C O N S V L.** Hic consul, E duobus,
inquit, scrupulis, altero me propemodū liberasti, si hoc unum
expedias, quod nemo barbarorum mihi non obijcit, diuū Ber
nardum præter sanctitatis laudem, uirum ex recentioribus nec
indoctum, nec infacundum, nescio quonam in loco ipsum fa
teri, se quercubus & fagis usum pro magistris, **B A T T V S.**
Sapientes profecto arbores inquit Battus, qui talem discipu
lum nobis reddidere: indignæ prorsus, quæ in montibus se
neserent, ac sues alerent: dignæ, quæ in cathedris theologo
rum potius præsiderent, aut certe, ut de nauibus illis *(Æneæ fa
bulatur Maro, in Nymphas transformarentur. Deum im
mortalem,*

mortalem, ut nil pudet homines ipsis quercubus hebetiores,
quicq; iuxta poetarum fabulas, ex arborum truncis nati uideri
possint. Quid? arbores homines docent? Inter hæc cum Bat-
tus incandesceret, Gulhelmus me^o aderat, Socratica quadam
tafricie, festiua tamen magis quam mordaci, præditus. Age,
inquit, ignosce Batte. Fieri potest. Qui scis enim an ex illa
paradisiaci nemoris arbore fuerint propagatæ, quæ boni ma-
licq; scientiam non habuisse modo, uerum & ministrasse legi-
tur? aut si id non placet, (quando species nõ conuenit, quan-
quam nec apud nos species nominatur, & crebra plantatione
degenerare potuerunt), ex illarum certe genere, quæ canen-
tem Orpheum admiratæ consecutæq; fuisse narrantur, inter
quas quercus in primis fuisse compertum est. Postremo, scis
homines olim vulgo in arbores transmutari solere. Quid si
quercus illæ & fagi, summi olim fuerunt philosophi, quorum
longa incommoda miserati dij, arbores eos esse iusserunt. Sed
utcunq; res habet, unum hoc uehementer optarim, ut essent
Erasmo aliquot ex sapientissimis illis arboribus surculi, quos
in nouis pomarijs, quæ molitur, inserat. Haberet domi, ut Co-
micus ait, unde disceret. B A T T V S. Ad quæ uix arri-
dens Battus, erat enim commotior, lute, inquit, ridetis in re,
risu potius quam argumentatione confutanda. Sed extra ioc-
cum, miror Bernardum, si doceri cupiebat, ad arbores potius
quam ad homines se contulisse, ac non Socratem illum potius
Platonicum imitatũ. Huic em̄ cum Phædrus locum in agris
perq; amœnum ostendisset, iamq; Socratem eius specie uehe-
menter captum sentiret, mirari se dicebat, q̄ non antea urbe
relicta rus concessisset. Cui quidem ille scite respondens,

N ij Ignosce.

Ignosce, inquit, mihi optime Phædre, nam discendi cupidus sum, agri uero & arbores nihil me docere possunt, sed homines qui in urbe uersantur. Quid igitur Bernardus iter quercus uersari maluit? nisi forte (quãdo ridere libet) Gallia doctiores habet arbores, quam olim habuit Græcia. Figurate dictum est, inquit: orabat sub arborum umbraculis: imo & legebat, & lecta animo uoluebat, & scribebat, & scribenda suo cum animo tractabat: ergo nõ tam discendi quam docendi cupidus, ad quercus cõfugiebat, secessum uidelicet & silentium scribentibus necessarium captans. Qua quidem in re, non ille superstitiosum agebat hominem, sed poetarum institutũ imitabatur, qui carmen scripturi, syluas & fontes captare cõsueuerunt. Hic si maxime pungunt, sacros scriptores orãdo eam eruditionem esse cõsecutos: iam ipsi nobis laqueum, quo capiuntur ministrant. Cum em̃ diuus Bernardus literis non modo philosophicis, uerũetiam poeticis instructus fuerit, utiq; prophanis, quis iam ausit nos reprehendere, quod id nostra industria conemur assequi, quod cœlestis ille spiritus aliquot felicibus impartiuit. Si ethnicorũ eruditio spiritus sancti munus est, igitur bona atq; expetenda: malorum em̃ non est author deus. Quod si in his ethnicas fuisse negabis, ego oculos esse tibi negaui. Sin diuinam scientiam illis orantibus infusam esse, humanã uero sibi peperisse dixeris: ridebo commentum: & te uicissim criminabor, qui contra tantorum exempla uirorum, præteritis humanis literis, ad diuinam scientiam tam stolide irrumpas. **C O N S V L.** Hic cum Battus dicendi finem facturus uideretur, Perge quæso, cõsul inquit, me etiam altero leuare scrupulo: nam nodum ipsum modo tua sponte tetigisti: nulli apostolorum spiritus cœlestis prophanas literas infudit,

ras infudit, de quibus hic erat instituta disputatio: nō dialecti-
cen, nō rhetorice, non poesim, infusus haud dubie, sicubi
hæc usui futura fuissent. **BATTVS.** Ad quæ conuersus
Battus, Nemini infudit, inquit, donemus, istud. At cui unquā
ademit? Petro non inspirauit, cur Paulo non ademit? cur
uti non uetuit? uetiturus utiq; si perniciosas uideri uoluisset.
Quanquam quid refert, an infuderit ethnicae literas? Id certe
infudit, cuius gratia ethnicae literæ sunt discendæ. Si datum
esset quauis lingua & integre loqui, & loquentes intelligere,
nihil esset causæ, cur grammatici miseros adolescentes excar-
nificarent. Si is esset mortalium animus, qui nulla nube præ-
peditus facile statimq; uerum & uideret et ostenderet, frustra
& ratiocinatione, & dialecticis argutijs exerceremur. Si no-
bis esset in manu, quos uellemus animorum motus & sume-
re nobis, & alijs exercitare, sine causa rhetorum præcepta dis-
ceremus. Verum quando hæc multo secus habent, nec ille
nobis spiritus est expectandus, disciplinis liberalibus opus est,
ut uel longis ambagibus eo tandem perueniamus, quo spiri-
tus apostolos compendio perduxit. Non desiderauit Petrus
nostras literas, Paulum tamē adiuuerunt. Sed in re puerili
plus satis est disputatum. Nam qui istam diuinam scientiā no-
bis solent obijcere, adeo tum ab humana, tum a diuina absunt,
ut, Hippocraticis potius uinculis sint alligandi, quam rationi-
bus coarguendi. Ita simplicitatem prædicant, ut docti tamen
haberi uelint. Ita se nihil didicisse fatentur, ut nihil non sciant
tamen. Sed hos cum sua dementia relinquamus, quæ reliquū
est, de poetica & eloquentia disputetur. Hic cum Battus pau-
lisper inter siluisset, Vnam, inquit, aciem, ut arbitror, profliga-
uimus, quam tamen non ita magni negocij fuit uincere, quip

N iij pe necq;

pe neq̄ satis armatam, neq̄ ita capitaliter infestam. Reliquū
est, ut confutemus eos, qui negant eloquentiæ dare operam
Christianum oportere. Verum huic bello non paulo difficil
iori imperatorem præficendum censeo, cum integrum, tum
melioem. Vt enim in causis nō optimus patronus, ita in bel
lo durissimo peritissimus dux quærendus. Qui eloquentiæ
studium damnent, & plurimi sunt, & habent fortasse quæ die
cant, si non uera, at certe uerissimilia. Et iam tantum uerborū
a me factum uideo, ut mirer aurium uestrarum duriciem, q̄
me tot horas blaterantem ferre potuerint. Quare successō
rem mihi peto, qui, quæ restant, disertius possit disputare.
G. VILHELMVS. Tum Guilielmus pudēti risi, Te
ne, inquit, Batte, iniussu senatus ante negocium confectum de
tradita prouincia decedere, ac cum iam prope debellatum sit,
successōrem tibi nullo exemplo petere, penes quē omnis bel
li profligati sit gloria? Quod uero de meliore imperatore quæ
rendo dicis, ambitiosus tu quidem uideri non uis, ceterū eum
adhuc te ducem præstitisti, cui prorogandum etiam sit imper
rium: tantum abest, ut successor ante tempus sit mittendus.
Quare uolente senatu, perge, ac strenue ut cœpisti, tuo mun
ere defungere. Tantum autem abest, ut tua oratio cuiquā
e nobis uisa sit lōgior, ut mira quadam cum uoluptate omnes
habuerit attentissimos. Dum hæc inter se cauillantur illi, con
sulis puerum ab illius uilla recurrentem conspicimus. Is cum
domi instructa esse omnia, corrumpi prandium, uxorem iam,
dudū nos opperiri renūciasset. Age: inquit cōsul, eamus oēs.
Ad prandium philosophicum, non cōsultare uos uoco. Q̄
relíquum est disputationis, id pomeridiano cōfessu in hortis
meis

meis confidemus. ERASMV S. Hic ego. Ita ne me
cum agitur, inquam? ni tam esses iurifconsultus, in ius te uo-
carem: iniuriæ tecum agerem, qui tam charos hospites sic
abducas, q̄a luxuriosior sit tibi culina: quasi domi nostræ,
si frugaliter, tñ nō lautissime sint accipiendi. CON-
SVL. Tum consul. Æquus, inquit, esse debes
. Ego hac pomeridiana disputatione uillu-
lam meam nobilitari cupio. Hanc gloriæ
partem si mihi non inuides, libenter no-
bis concede. Tum uxor id iubet, cu-
ius huiuscemodī in rebus
imperium nosti.

Societatis Jesu Paderbornæ

ANTIBARBARORVM LIBRI PRI

mi, authore D. Erasmo Roterodamo,

FINIS.

Impressum Colonia Anno dñi M. D. XXIIII.